

Капська А.Й.

д. пед. н.,

*Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова*

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ – ОДНА ІЗ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

У статті розкриваються окремі аспекти соціально-виховної роботи із студентами – майбутніми фахівцями в соціальній сфері.

This article covers some aspects of social and up-bringing system of the work with students as future specialists in the social sphere.

Проблема соціального виховання студентської молоді постала особливо гостро в кінці ХХ на поч. ХХІ ст. Це пояснюється тим, що молодь, яка щойно виходить із учнівського колективу, ще не має достатньої визначеності у виборі професії, не володіє прийомами саморегуляції поведінки і діяльності, не вміє знаходити оптимальний режим праці і відпочинку в новому соціальному середовищі, не має навичок самостійної роботи, особливо, що стосується пошукової роботи студентів при виконанні індивідуальних завдань.

Вивчення чималого обсягу наукової літератури з означеної проблеми [1; 2; 3; 4 та ін.], а також аналіз реальної практичної соціально-виховної роботи у ВНЗ дозволяє стверджувати, що студенти мають низку проблем, які пов'язані з певними труднощами їхнього входження у новий соціум.

Це, в першу чергу, перевантаженість вузівської програми, незвичні умови проживання в гуртожитку, певні матеріальні труднощі, відчуття самотності чи невміння налагоджувати контакт з однокурсниками, відсутність уміння правильно розподіляти свій час тощо.

Все це зумовило необхідність організації у ВНЗ соціально-педагогічних умов для використання позитивної психологічної установки, з якою абітурієнт приходить до нас навчатися. У такій ситуації в Інституті соціальної роботи та управління роль соціальних педагогів взяли на себе куратори академічних груп. При цьому їм доводиться виконувати різні соціальні ролі. Їхню сукупність в умовах сучасної вищої школи можна звести до наступного:

- посередник між студентами і викладачами, адміністрацією в самому студентському соціумі, студентами і батьками, обслуговуючим персоналом, ВНЗ та іншими соціальними інституціями;
- адвокат і захисник інтересів і законних прав студентів;
- помічник і консультант студентів при вирішенні їхніх проблем, розширення їхньої компетентності і соціальних орієнтацій у самостійному вирішенні проблем;
- консультант-конфліктолог, котрий допомагає вирішувати спірні питання, знімати спірні ситуації у студентському середовищі;
- аніматор, котрий спонукає студентів до самодопомоги, взаємодії з іншими людьми і до соціального самозахисту;
- діагностик і експерт, спроможний змінити особистісну ситуацію у певному середовищі, вибрати адекватні методи компетентного втручання;
- - організатор зі створення соціально-педагогічних умов з метою розвитку ініціативних, творчих і відповідальних особистостей, здатних здійснювати оздоровлення студентського соціуму і гармонізації відносин у ньому.

Як показує досвід Інституту соціальної роботи та управління (НПУ імені М.П. Драгоманова), цілеспрямовану функцію соціального виховання несе в основному навчально-виховний процес, який розвиває світогляд, раціоналізує переконання, відповідає на пізнавальні потреби. Він якнайповніше відповідає інтересам молоді. При цьому слід підкреслити однаково важливу роль у соціальному вихованні як змісту навчальних програм, так і активності студентів. На процес соціального виховання істотно впливає соціально-психологічний клімат у студентському соціумі. Про це свідчать результати проведеного дослідження стану соціально-психологічного клімату у студентських колективах за оцінкою самих студентів, які зафіксували, що залежно від курсу навчання загалом соціально-психологічний клімат дещо поліпшується, починаючи від першого і до третього курсу, але, водночас, він помітно погіршується на четвертому курсі. Думається, що остання обставина пов'язана з наростанням дискомфорту, пов'язаного із закінченням навчання на рівні бакалаврату і появи нових проблем: навчання в магістратурі та майбутнє

працевлаштування. Результати виявлених позицій респондентів представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Психологічний клімат за оцінкою студентів

(у %)

Характеристика психологічного клімату	Курс			
	1-ий	2-ий	3-й	4-й
Досить сприятливий	3,2	3,5	3,1	1,2
Загалом спокійний	49,0	50,2	53,6	52,8
Наявна невизначеність	27,9	34,7	33,3	32,6
Стан, наблизений до зриву	2,0	2,2	0,8	1,5
Важко оцінити	3,7	2,7	2,2	0,3
Відсоток студентів, які оцінюють загалом:				
позитивно	82,5	53,7	56,7	54,0
негативно	16,2	8,0	7,8	13,1

Не можна не звернути уваги на характерні для цього віку пізнавальні позиції студентів, спрямованість на себе, оцінку своїх можливостей, що в цілому породжує потребу в пошуках проблем, які дозволяють задовольнити ці інтереси. Безперечно, в інтелектуально самостійної і соціально активної молоді цей процес призводить до її включення у проблемні ситуації, у яких виникає можливість перевірки самого себе й емоційного переживання. Обов'язком вищої школи в такій ситуації є забезпечення студентській молоді необхідних умов для різноманітного змісту діяльності під час соціально-виховного процесу. А це можна зробити лише тоді, коли виховання за своїм змістом відповідає потребам молоді, а не йде всупереч їхнім інтересам, не нівелює їх, а також тоді, коли способи передачі цього змісту відповідають природним механізмам і факторам, що функціонують у студентському середовищі і які впливають на зміну особистості [5].

Слід зазначити, що ідея задоволення потреб людини за допомогою виховання знайшла своє відображення в різних способах організації цього процесу. Включення студентів у проблемні ситуації, організація конкретної соціально значущої діяльності і, перш за все, у навчання, а не наuczіння, яке повинно бути складним, але захоплюючим, повним пізнавального неспокою, – всі ці способи достатньо ефективні і можуть перетворити студентську молодь в активного суб'єкта пізнання. При цьому не слід забувати, що навчально-виховний процес у ВНЗ не позбавлений недоліків, і іноді може гальмувати активність та самостійність студентів.

Відомо, що не існує достатньо розроблених, ефективних концепцій навчання і виховання, які відображають вирішальні ідеї, загальні й окремі цілі навчання і виховання, принципи відбору і систематизації змісту навчання для реалізації окремих цілей. Це призводить до того, що засвоєння чи набуття знань у ВНЗ трактується як кінцева мета, а не як шлях до формування інтелектуальних і практичних умінь та системи цінностей і життєвої позиції студента.

Дослідження навчально-виховного процесу в останні п'ять років дозволило виявити ряд недоліків, від яких залежить рівень активності і самостійності студентів. Як бачимо, вища школа перетворюється в перевантажену матеріалом школу, де перевага віддається інформаційним програмам. При цьому відбувається передача знань, а не проблемне навчання, суть якого полягає у самостійному пошуку знань і вирішенні проблем, у творчій праці в групах під керівництвом викладачів.

Не можна не відзначити, що вищі педагогічні школи покликані формувати творчі, активні особистості, відкриті для всього нового, але все ж таки простежується недооцінка, невміння, відсутність можливості застосування сучасних дидактичних методів і засобів. Такий процес навчання не потребує самостійності і не стимулює активності студентів. Водночас студенти досить критично оцінюють деякі лекції викладачів різних дисциплін, підкреслюючи „відсутність у них конкретних прикладів”, „зв'язку з практикою”, „повторення методичних” матеріалів і підручників”. Окрім того, сучасні студенти досить критично оцінюють ставлення до себе з боку викладачів і вказують на такі його ознаки:

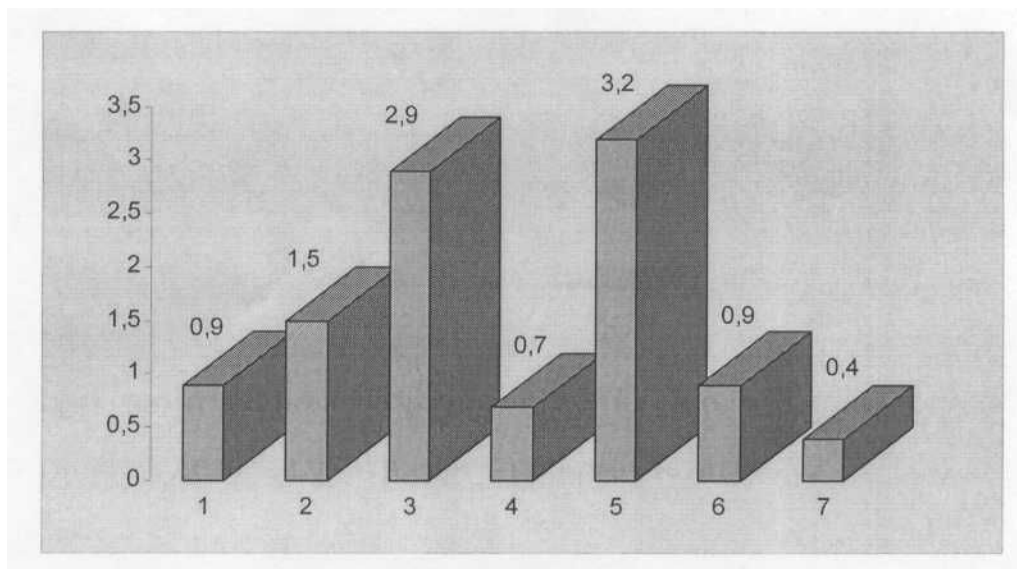
- повчальне – 32%;
- прагнуть довести, що вони завжди праві – 17%;
- рівне – 14 %;
- доброзичливе – 10 %;

- здатні без образ вислухати протилежну думку – 10%;
- зверхнє, тримають дистанцію – 7%;
- зневажливе, іноді грубе – 7%.

Привертають увагу такі характеристики викладача, які відмежовують його від ролі партнера, порадирика, хоча досить часто самі викладачі правильно оцінюють свою діяльність.

Зважаючи на певні позитивні зрушення в організації громадського життя у ВНЗ, останнім часом на цьому фоні впадає у вічі відсутність безпосереднього співробітництва, дружніх зв'язків у гуртожитку, прояви егоїзму, снобізму, між молодим і старшим поколінням зневажливого ставлення до біднішого. І, водночас, часто студентів не цікавлять різні форми як освітньо-дозвіллевої, так і наукової чи громадської діяльності.

Проведені нами соціологічні дослідження щодо проведення студентами свого вільного часу, дозволило отримати такі результати.

Прим.

1 – читання художньої літератури;

2 – теле-, відеоперегляд

3 – слухання музики;

4 – заняття спортом;

5 – зустріч з друзями;

6 – відвідування диско-клубів;

7 – відвідування гуртків за інтересами .

Рис.1. Час витрачений одним студентом на певний вид

освітньо-дозвілєвої діяльності (час/день)

Соціологічне дослідження показує, що сучасна молодь чимало часу витрачає на зустрічі з друзями, а також поступово збільшується відсоток респондентів, котрі займаються спортом (біля 65%); водночас не можна не звернути увагу на захоплення таким видом діяльності, як перегляд відео- і телепередач (90%). Як видно із цих показників, сьогодні можна говорити про своєрідний прояв у молодіжному середовищі „телеманії”. Окрім того, привертає увагу також значний відсоток тих, хто захоплюється музикою (70%), хоча серед опитаних досить помітна кількість осіб, які мають певну музичну освіту (біля 17%). Педагогічний досвід показує, що за кількісним благополуччям „споживання” або „включення” в різні види діяльності приховані іноді досить складні суперечності. Це, перш за все, орієнтація більшості молоді на такі види діяльності, які не потребують особливих інтелектуальних і моральних зусиль, або ж, навпаки, потребують досить помітних зусиль, але свідомо обираються, зважаючи на перспективу інтересів студентів. У результаті анкетування виявлено, що 64,8 % студентів надають перевагу тим видам соціально-виховної діяльності, що принесуть їм певну користь у подальшому професійному зростанні чи при працевлаштуванні.

Безперечно, позанавчальна соціально-виховна діяльність за інтересами (КВВ, мистецькі групи, психологічний клуб, спортивно-розважальні групи тощо) є і буде невід’ємною частиною життя студентської молоді. Тому у процесі дослідницької роботи ми намагались продуктивно використати захоплення студентів такими видами діяльності (за інтересами) з тим, аби поступово включити їх в інші види діяльності (відповідно потребам інституту, університету), що дозволяє розширювати пізнавальний рівень студентів, посилювати соціальні установки на ті чи інші види діяльності. З цією метою в життєдіяльність студентів поступово вводяться нові форми соціально-виховної роботи: конкурс на кращий соціальний проект для роботи з дітьми у школах інтернатного типу, у притулках чи у психолого-реабілітаційному центрі для „дітей вулиці”; організацію і проведення добродійної акції „Збережемо дитячі мрії”; організація громадської діяльності групи волонтерів під девізом „Допоможемо іншим – допоможемо і собі”.

На жаль, соціально-виховна активність багатьох студентів знаходиться на рівні нижче середнього. У 32% студентів соціально значуща активність замикається на присутності при проведенні тієї чи іншої форми роботи; лише

одиниці приходять добровільно и ініціюють певні форми роботи або пропонують свої послуги, допомагають іншим у їхній громадській діяльності. Таких загалом виявлено біля 17-19 %.

Підводячи підсумки анкетування, можна зробити певні висновки: із 472 опитаних студентів високого рівня соціально значущої діяльності досягли лише 21%; середній рівень мали 57%; відносно низький рівень простежується у 22% студентської молоді.

Доречі, слід відзначити певну закономірність рівня прояву соціально значущої активності студентів різних спеціальностей Інституту соціальної роботи та управління. Так, серед студентів-першокурсників за спеціальністю соціальна педагогіка та соціальна робота таких студентів 86,5%; за спеціальністю менеджмент організацій їх виявлено 51%; за спеціальністю „соціологія” таких студентів щороку є не більше 34%. На старших курсах позиційне місце майже не змінюється, хоча серед студентів першого блоку рівень соціально значущої активності дещо знижується (до 74-76%). На нашу думку, це можна пояснити низкою об’єктивних причин: сімейні обставини, активні види практик, робота за сумісництвом (за фахом) тощо.

Окрім того, деяке звуження інтересу студентів до продуктивної соціально-виховної роботи в інституті пов’язане з тим, що на перших курсах у студентів є чимало часу для адаптації у новому соціумі та особистісний інтерес продемонструвати свої уміння, здібності тощо. З часом у них з’являються проблеми, пов’язані із заглибленням у навчання чи наукові проблеми, з пошуками нових сфер професійної діяльності. При цьому на третьому - четвертому курсах близько третини студентів зайняті науково-пошуковою роботою, результати якої лягають в основу дипломних чи магістерських проектів.

Таким чином, вивчення соціально-педагогічних умов процесу соціального виховання студентів у вищій школі дозволяє зробити висновок про наявність необхідних передумов для розгортання соціально-виховної роботи. Зокрема навчальний процес, за винятком деяких недоліків, несе в собі необхідний змістовий і розвиваючий потенціал; сприятливий соціально-психологічний клімат у соціумі сприяє комфортній життєдіяльності студентів; активна участь у вирішенні багатьох проблем морального і соціально-побутового плану бере на себе адміністрація інституту та куратор груп.

Переконавшись у наявності позитивних соціально-педагогічних умов процесу соціального виховання у ВНЗ, можна вести мову про необхідність пошуку методів активного підвищення рівня соціально значущої діяльності та виявлення педагогічних умов підвищення ефективності соціального виховання майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників, котрі повинні постійно працювати в системі „людина – людина”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавриненко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. - К.: ВІРА ІНСАЙТ, 2000.
2. Лукашевич М.Н. Соціалізація. Виховні механізми і технології. - К.: ІЗМН, 1998.
3. Соціальна педагогіка. Підручник / За ред. А.Й. Капської. - К.: Центр навч. літ., 2006.
4. Савченко СВ. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору / Дис ... докт. пед. наук. - Луганськ, 2004.
5. Козелецький Ю. Человек многомерный. - Киев: Либідь, 1991.